

УДК 94(477):(031)

Борчук С. М.,
доктор історичних наук, професор кафедри
всесвітньої історії, Прикарпатський
національний університет ім. Василя Стефаника
(Україна, Івано-Франківськ), borja_if@mail.ru

10-ТОМНА «ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ» – НОВИЙ ЗДОБУТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ

Зрілість академічної науки, своєрідний підсумок напрацьованого матеріалу на певному етапі її розвитку втілюється у національну енциклопедію. За роки незалежності України науковою спільнотою істориків була створена та продовжує вдосконалюватися багатотомна «Енциклопедія історії України», в якій висвітлено історію українського народу у всіх аспектах: політичному, соціальному, економічному, культурному, релігійному. Це фундаментальне видання потребує відповідного наукового осмислення його значення та ролі у розвитку вітчизняної історіографії та енциклопедистики в цілому. Для реалізації цієї мети у статті висвітлено роботу редакційної колегії, охарактеризовано етапи роботи колективу «Енциклопедії історії України», простежено змістовне наповнення окремих томів, концептуальні авторські підходи до трактування контроверсійних проблем, визначено загальний вплив видання на розвиток сучасної історичної науки. Автор констатував, що реалізація цього проекту засвідчила самодостатність фундаментальних наукових досліджень в Україні і це раз підтвердила необхідність державної підтримки цієї сфери наукового пізнання.

Ключові слова: енциклопедія, історія України, фундаментальне видання, концепція, інтерпретації, персоналії, ілюстрації.

В історичній науці сформувалося кілька жанрів, які визначають ступінь її зрілості в тій чи іншій країні. До таких належить й історична енциклопедистка. Національна енциклопедія – візитна картка держави, сума знань про її історію, економіку, політику, культуру, побут, населення, про найвизначніших представників її народу, власне – про все найбільш значуще й значиме на її території у різних сферах людської діяльності.

Метою цієї студії є аналіз вітчизняної енциклопедичної традиції у суспільно-політичному й культурно-цивілізаційному контексті історії України ХХ століття на прикладі «Енциклопедія історії України».

Історіографічні напрацювання в області дослідження української енциклопедистики досить широкі, однак проблеми створення і специфіки «Енциклопедії історії України» присвячено лише декілька публікацій, що у більшій мірі містять представницький, ознайомчий характер [1].

Історична енциклопедистка в сучасній Україні спирається на тривалу традицію. Кардинальна зміна наукових парадигм, спричинених відмовою від ідеологізації наукового продукту, поставила на порядок денний питання про створення великого енциклопедичного видання, в якому знайшли б відродження неполітизовані погляди на наше минуле, напрацювання науковців суверенної України і зарубіжжя, що базуються на нових джерелах і методичних підходах. Розпочата в 1997 році робота над 10-томною «Енциклопедією історії України» (ЕІУ), повинна була, згідно твердження редакційної колегії видання, суттєво доповнити, а по можливості, і вивести вітчизняну енциклопедистку на якісно новий рівень [1]. Адже саме історія, як ніяка інша наука, має пріоритетне значення у вихованні патріотизму у підрастаючого покоління, стимулюванні національної свідомості всіх громадян країни, формуванні національної державницької доктрини, котра необхідна кожній країні для повноцінного, планомірного внутрішнього розвитку та розбудови власної національної ідеї. Не можливо відкинути і значення історії для формування політичних ідеологій

різних сил, що змагаються за владу, і є зацікавленими не лише у розповсюдженні певних ідей, а й у загальному культурно-освітньому рівні населення, якому адресувалися їхні політичні меседжі.

Потрібно сказати, що перегляд існуючих ще з радянських часів положень вітчизняної історіографії розпочався значно раніше – ще з часу боротьби за незалежність та в перші роки по її здобуттю. Відкриття нових, до того заборонених сторінок, минулого, окремих персоналії, спроба використання нових для української науки методик та підходів, – опрацювання й оприлюднення невідомих до того джерельних створили надійне підґрунтя для втілення цього проекту в життя. Ініційований академіком НАН України Валерієм Смолієм, директором Інституту історії України НАН України, цей проект став своєрідним викликом для науковців. Саме вчені цього академічного наукового закладу у співпраці з провідними істориками – співробітниками вищих навчальних закладів, заклали підвалини для нової національної історіографії у формі монографій, археографічних видань, збірників, статей, узагальнюючих праць, підручників та посібників, програм з історії для загальноосвітніх шкіл та вищих навчальних закладів.

Поступове подолання радянських міфів та стереотипів у історії, формування нових світоглядних орієнтирів української нації, вихід методологічних та джерелознавчих видань, поступове виокреслення нової української концепції національної історії – все це значною мірою підштовхувало українських вчених до створення нової української історичної енциклопедії, що мало зробити історію загальнодоступною, а форму її викладу зрозумілою не лише спеціалістам, а й пересічним читачам. Ідея створення такого багатотомного видання під назвою «Історія українського народу» виникла ще в 1994 році. Однак реальних можливостей для її впровадження на той час не було. Лише в 1997 році колектив Інституту історії України, згідно з рішенням Президії Національної академії наук України від 20 червня 1997 року, розпочав роботу над проектом «Енциклопедія історії України» [2, с. 5]. Однак впровадження цих планів у життя затягнулося на роки – робота з підготовки гасел до енциклопедії потребувала певного часу та значних коштів.

Однією з об'єктивних причин затримки стало те, що формування словника до «Енциклопедії історії України» відбувалося за новими правилами та принципами, відмінними від тих, які використовувались при написанні радянських енциклопедій. Було визначено принцип вагомості подій, персоналії, окремих фактів, створено «дерево гасел», що давало змогу орієнтуватися щодо обсягу статей, їх логічного взаємозв'язку, підпорядкованості та взаємопов'язаності. Новітній підхід був задіяний, зокрема до формування словника персоналії. Так, при відборі вчених-істориків, про яких планувалося підготувати статті головним було визначено не формальний критерій (наявність високого наукового ступеня), а факт реального лідерства у певній галузі історичного знання. За окремими критеріями також розглядалося питання включення до ЕІУ статей, присвячених діячам мистецтва, культури, інших наукових галузей: головним вважалася наявність у них здобутків національного та світового надбання

рівня. Звичайно, останній критерій є доволі розмитим, тому далеко не всі персоналії, які так чи інакше могли потрапити до енциклопедії, наявні в ній реально [2, с. 6].

При формуванні словника редакційна колегія ставила за мету висвітлення всіх історичних регіонів та областей України, а також тих держав, де компактно проживає українська діаспора: Америки, Росії, Польщі, Румунії, Словаччини та інших країн. Знайшли в словниках місце також гасла про життя національних меншин в Україні, в тому числі представників кримськотатарського етносу, який, на думку упорядників, до того був представлений в історичній літературі недостатньо через брак матеріалів.

Для організації координації роботи над ЕІУ з провідних вчених галузі, передусім співробітників Інституту історії України НАН України, було сформовано Головну редакційну колегію. До її складу увійшли такі відомі в країні дослідники як В. А. Смолій (голова), С. В. Кульчицький (заступник голови), О. С. Рубльов (відповідальний секретар), В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. О. Горбик, В. М. Даниленко, М. Ф. Дмитрієнко, Я. Д. Ісаєвич, Г. В. Касьянов, О. Є. Лисенко, В. М. Литвин, Ю. А. Пінчук, О. П. Реєнт, П. С. Сохань, П. П. Толочко, П. Т. Тронько [2, с. 2]. Ці вчені – академіки та члени–кореспонденти НАН України, доктори історичних наук – є справді золотим фондом сучасної вітчизняної науки. Спеціалізуючись на різних періодах історії України, вони могли факхово і високопрофесійно здійснювати науково–редакторську роботу, забезпечуючи проекту максимальний організаційний і науковий рівень. Не менш значущим чинником стало те, що переважна більшість членів Редакційної колегії були співробітниками Інституту історії України НАН України, що давало змогу оперативні і в робочому порядку вирішувати більшість складних проблем, що виникали.

Одночасно з Редакційною колегією було також сформовано Редакційну раду, яку очолив академік НАН України В. М. Литвин. До її складу увійшли: В. М. Геєць, Л. В. Губерський, І. М. Дзюба, М. Г. Жулинський, С. В. Кульчицький, І. Ф. Курас, О. С. Онищенко, Ю. М. Пахомов, С. І. Пирожков, М. В. Попович, В. А. Смолій, Ю. С. Шемшученко [2, с. 2]. У цьому списку, як бачимо, окрім власне істориків, присутні представники інших сфер науки, зокрема співробітники Інституту енциклопедичних досліджень НАН України. Останнє засвідчує той факт, що ЕІУ була міждисциплінарною, а не суто історичним продуктом, і відповідно мала національне значення. Членство у Редакційній раді представників видавництва «Українська енциклопедія» імені М. Бажана мало сприяти продуктивнішому вирішенню технічних питань, котрі неодмінно постають перед творцями таких масштабних проектів, як енциклопедії (не зважаючи на те, – універсальні вони чи галузеві).

Для здійснення практичної роботи з підготовки «Енциклопедії історії України» було створено також спеціальний підрозділ – Центр організаційного та науково–технічного забезпечення підготовки ЕІУ Інституту історії України НАН України, до складу якого увійшли співробітники інституту: О. І. Ганжа, В. В. Головка, О. В. Клименко, О. О. Ковальчук,

А. Г. Плахонін, О. С. Рубльов, О. В. Юркова. Саме ці науковці здійснювали переважну більшість поточної роботи, не лише забезпечуючи вирішення всіх організаційних моментів, а й координуючи роботу Редакційної колегії, авторів та інших структурних підрозділів, пов'язаних з виданням ЕІУ, підбір ілюстрацій, карт, схем, фотодокументів тощо.

Процес підготовки ЕІУ принципово не відрізнявся від алгоритму створення інших енциклопедій. У перші роки роботи над проектом вирішувалися переважно організаційні питання, що стосувалися запрошення авторів до співпраці, визначення принципів формування статей, їх розміщення тощо. Так, за граматичну основу написання гасел, а також іншомовних термінів, прізвищ, географічних назв було визначено діючий на той час «Український правопис», чим завдяки чому редколегія сподівалась уникнути можливих розбіжностей у транскрипції слів та понять. Власне статті розміщувалися за алфавітним принципом, російськомовні назви – у відповідності до їх української транскрипції; статті, що мали латинимовні гасла, передбачалося друкувати в кінці останнього тому ЕІУ за латинським алфавітом. Уточнено було і низку інших питань – використання в тексті жирного шрифту та курсиву, скорочень; принцип подання бібліографії та авторів статей [2, с. 7].

Наступним етапом роботи редакційної колегії стало затвердження словників томів, підготовка яких велася з самого початку роботи над проектом. Паралельно з цим тривав і процес підготовки статей за гаслами, з яких і здійснювалось формування томів енциклопедичного проекту. Так, до написання статей було залучено кращих вітчизняних і зарубіжних науковців, передусім співробітників Інституту історії України НАН України. Результатом напруженої підготовки, наукової та редакторської роботи став перший том «Енциклопедії історії України», підписаний до друку 29 грудня 2003 року [2]. У той час планувалося видати п'ять томів «ЕІУ». Це був дійсно великий успіх редакційного колективу, адже цей том (як і в подальшому всі наступні) відповідав усім вимогам, що висувуються повноцінних енциклопедій. Складався він з 2060 статей на літери «А–В», 766 ілюстрацій та 48 карт, розміщених на 688 сторінках. Авторами статей цього тому стало, понад 350 науковців, список яких вміщено в кінці тому. Фактично всі вміщені в томі статті написані на високому науковому рівні і містили інформацію про різні аспекти історії – від подій та персоналії, до теоретичних статей на кшталт «Абсолютизм», «Автономія», тощо. Окрему увагу привертають такі ґрунтовні матеріали, як «Адміністративний устрій українських земель», «Андрусівське перемир'я», «Античні держави Північного Причорномор'я», «Антонович В. Б.», «Бароко», «Военний комунізм» та інші. Укладання карт до тому здійснили Д. Я. Вортман, Л. І. Криницький, Г. О. Гаврилов. Науково–редакційним опрацюванням текстів першого тому ЕІУ займався колектив спеціалістів, до складу якого входили: Ю. М. Барабанов, М. С. Бачинський, В. Т. Береговий, Я. В. Богданюк, Ю. І. Бойко, Л. Л. Васильченко, Д. В. Грузін, О. О. Ковальчук, І. М. Лисенко, Т. С. Новікова, Н. Д. Хівренко, О. М. Чадюк. Надалі більшість членів цього колективу, очолюваного Д. В. Грузіним, здійснювали науково–

редакційне опрацювання і інших томів «Енциклопедії історії України».

Наступний, другий том ЕІУ («Г–Д»), було підписано до друку рівно через рік – 29 грудня 2004 року [3]. Він виявився трохи меншим за попередній – 1298 статей, 702 ілюстрації, 15 карт та 3 схеми на 518 сторінках. Відповідно, над томом працювала і менша кількість авторів – близько трьохсот. Однак це жодним чином не принижує його якість чи значущість для української історичної науки. Зокрема, цей том наповнили важливі та інформативні статті в тому числі «Габсбурги», «Газета», низка матеріалів, присвячених Галичині, «Галицько–Волинське князівство», «Генеалогія історична», «Генеральний секретаріат Української Центральної Ради», «Голодомор 1932–33 років», «Гривня», «Громадянська війна в Україні», «Грушевський Михайло Сергійович», «Директорія», «Давня історія», «Джерела історичні» та інші.

Ще через рік було підписано до друку третій том «Енциклопедії історії України» – «Е–Й» [4]. За чисельністю статей він був одним з найменших – всього 1025 статей. Однак великий обсяг багатьох з них, а також особлива насиченість ілюстративним матеріалом – 855 ілюстрацій та 31 – карта забезпечили йому не лише високий рівень інформативності, а й зробило одним з найпопулярніших. Всі ці обставини зумовили і його великий обсяг – 672 сторінки. Як і попередні томи, авторський колектив третього тому нараховував близько 300 науковців, переважна більшість з яких працювала над статтями і до інших томів проекту, вкотре забезпечуючи їх високий науковий рівень. Серед найцікавіших матеріалів тому варто виокремити «Евакуаційні заходи австрійського та російського урядів на українських землях в роки Першої світової війни», «Евакуаційні заходи урядів УРСР та СРСР на території УРСР в роки Великої вітчизняної війни 1941–1945 років», «Експорт революції», низку статей, присвячених еміграції, «Етнічний склад та етномовна компетенція населення України за переписами населення 1959, 1970, 1979, 1989, 2001 та результатами соціологічних досліджень 1994 та 2001 років», «Етнічні українські землі», «Етногенез», «Етнографічні регіони України», «Євреї в Україні», «Євроатлантична цивілізація», «Європейська інтеграція», «Єзуїти», «Жіночий рух в Україні», «Запорозька Січ», «Західно-українська Народна Республіка (ЗУНР)», «Ікони», статті про Житомирську, Запорізьку, Івано–Франківську області та багато інших.

Четвертий том «Енциклопедії історії України» вийшов з запізненням майже на рік – його було підписано до друку лише 27 листопада 2007 року [5]. Починаючи з цього тому, Редакційна рада та колегія вирішили розширити ЕІУ до восьми томів. Цей том, котрий містив гасла з частини однієї літери «Ка–Ком», виявився одним з найменших у виданні за всіма зовнішніми показниками. Він складався з 528 сторінок, на яких розміщувалося 784 статті, 810 ілюстрацій та 53 карти. За таким співвідношенням «стаття – ілюстрація» том став унікальним явищем для будь-якого енциклопедичного проекту, адже кількість останніх значно перевищувала кількість статей. Така особливість зумовлювалася наявністю в томі багатьох статей–персоналій, присвячених культурним діячам,

які супроводжувалися не лише портретом, а й зразками творів І. Кавалерідзе, Т. Калинського, Г. Кальченка та інших. Особливо збагаченою ілюстраціями стала стаття «Київ», до якої додавалися плани міста в різні історичні епохи, зображення визначних міських споруд, схем, пейзажів тощо [5, с. 201–218]. З інших ключових статей тому можна також назвати: «Кабінет Міністрів України», «Кальвінізм», «Кам'янець–Подільський» (з великою кількістю ілюстрацій, що мало поступаються статті про Київ); статті, присвячені державам зі значною українською діаспорою – Казахстану та Канаді; «Карпати» і низка пов'язаних з цим регіоном історичних подій; «Катеринослав» та пов'язані з ним явища; «Католицька церква» зі значною кількістю ілюстрацій – портретів Римських Пап, кардиналів а також зображеннями головних храмів; «Києво–Могилянська академія», «Києво–Печерська лавра», «Київська Русь»; «Книгознавство», «Кодифікація» та інші. Тож, незважаючи на доволі незначний обсяг, за своєю інформативністю четвертий том є одним з найпотужніших серед тих, що вже побачили світ.

Готуючи з п'ятим том Редколегія усвідомила, що проект не обмежиться восьми томами. У зв'язку з цим було вирішено розширити ЕІУ до 10 томів. Про це зазначено в п'ятому томі, який був підписаний до друку згідно з планом – 10 грудня 2008 року [6]. Він містив 704 статті на ту ж саму, що і в 4 томі літеру «К» – «Кон–Кю», виділявся великою кількістю ілюстрацій (833 ілюстрації, 37 карт) і мав 650 сторінок. Як і попередні томи, він містив значну кількість цікавих та інформативних статей, серед яких можна окремими такі: «Конгрес українських націоналістів», «Конотопська битва», низку матеріалів, присвячених Константинополю та Константинопольським договором, Конституціям Австрійської та Австро–Угорської імперії, конституційним реформам у СРСР; українським Конституціям і конституційним процесам в Україні у різні історичні періоди. Цікавими є матеріали «Коран»; «Кордони державні України» (з великою кількістю карт, а також з переліком всіх адміністративних одиниць, що складали територію держави), статі про Корсунь (Корсунь–Шевченківський) та пов'язані з ним події; «Крим»; «Кубанське козацьке військо»; «Культура». Том уміщує також багато статей–персоналій, з яких, зокрема й такі: «Коновалець Є.», «Корецький В. М.», «Кондуфор Ю. Ю.», «Костенко Л.», «Кубійович В.», «Кузеля З.» та інші; а також статті, присвячені цілим родинам, котрі відіграли важливу роль в історії України: Конецьпольським, Коріятовичам, Косачам та іншим.

1 грудня 2009 року було підписано до друку черговий – шостий том ЕІУ – «Ла–Мі» [7]. Він складався з 784 сторінок, на яких містилося 1140 статей, 968 ілюстрацій та 57 карт, що робило його одним з найбільших за об'ємом опублікованих томів у проекті. Він складався зі великих статей зі значною кількістю ілюстрацій і матеріалів меншого формату, в тому числі персональних. До найбільш пізнавальних слід віднести такі як «Легіон Українських січових стрільців»; «Лемківщина», «Ленінська комуністична спілка молоді», низку розвідок, присвячених літературним організаціям на Україні та літературним виданням; «Літопис» та статті про літописи та літописання на українських землях, Багато позицій розкривають історія

галицької столиці: «Львів» та низка статей, присвячених об'єктам, установам та історичним подіям, пов'язаним з цим містом; «Львівський університет». Статті «Магдебурзьке право»; «Мазепинщина»; «Марксизм в історичній науці»; «Марксизм як ідеологія» та інші; «Масонство»; «Матеріалізм історичний» та інші позначені глибокою і виваженою характеристикою цих складних історичних явищ. Варто назвати також біографічні статті, присвячені видатним діячам України та особам, які суттєво вплинули на її історію та культуру: «Лавровський П. О.», «Лазаревський Б. О.», «Левицький Кость», «Ленін В. І.», «Лобановський В. В.», «Ломоносов М.», «Мазепа І. С.», «Махно Н. І.» та інші.

Вихід сьомого тому «Енциклопедії історії України» – «Мл–О» відбувся 2010 року (підписаний до друку 2 грудня) [8]. Він складався з 728 сторінок, на яких розміщувалося 883 статті, 573 ілюстрації та 72 карти (найбільша кількість карт з усіх томів, що вже вийшли). Зі статей, що входили до цього тому, варто, на нашу думку, згадати ті, що за своїм обсягом та інформативністю становлять не лише просвітницьку, а й наукову цінність. Такими статтями є: «Модернізації теорії»; «Молдова», «Молдавське князівство» – «Молдавська АРСР»; «Монархія» (включно з розділом «Монархічний характер влади в Київській Русі»); «Монголо–татарська навала» та «Монгольська імперія»; «Москва»; «Москвофільство». Кілька позицій висвітлюють стан музейної справи в Україні. Новими фактами і трактуванням позначені матеріали; «Мукачеве»; «Мюнхенська угода»; «Нагороди Української повстанської армії»; «Нагрудні знаки»; ряд статей про Народні комісаріати УСРР та УРСР; «Народний рух України»; «Народники»; «Народницький напрям в історіографії»; «Національне адміністративно–територіальне будівництво в УСРР/УРСР 1924–1940»; «Некрополістика»; «Ніжин»; «Новітня історія»; «Обновленство»; «Одеса» та пов'язані з нею статті; «Османська імперія» та багато інших. З біографічних статей можна, на нашу думку, викликають підвищений інтерес статті про П. Могилу, М. Муравйова, Д. Мордовця, Г. Нарбути, В. Некрасова, К. Острозького та інших важливих для історії України політичних та культурних діячів.

Восьмий том ЕІУ був підписаний до друку 4 листопада 2011 року [9]. Порівняно невеликий за обсягом – (520 сторінок), він містить гасла на літери «Па–Прик», кількість статей по яких становить 686. Також у томі вміщено 460 ілюстрацій та 46 карт. Ключовими статтями стали: «Пакти та конституції законів і вольностей Війська Запорозького» 1710»; «Палеогеографія»; «Палеографія»; «Палеоліт»; «Пацифікація»; «Первісність»; «Перемишль»; «Переписи населення»; «Пересопницьке Євангеліє»; «Пилявецька битва»; «Повість временних літ»; «Повстання селянські проти більшовицького режиму 1929–1932»; «Полемічна література»; «Політбюро»; «Полное собрание русских летописей»; «Половці»; «Помаранчева революція 2004»; «Почаївська Свято–Успенська лавра» та інші. З персональних статей варто відзначити матеріали, присвячені М. Павлику, С. Палію, О. Палладіну, Борису та Євгену Патонам, Є. Петрушевичу, М. Пимоненку (з наведенням репродукцій його картин), М. Пирогову,

Ю. Пілсудському, князям Потоцьким, родині Политик та іншим діячам України і сусідніх з нею країн, котрі відіграли помітну роль в українській історії.

Дев'ятий том ЕІУ був підписаний до друку 10 грудня 2012 року [10] і містив 1316 статей, 906 ілюстрацій та 77 карт. Загальний обсяг тому становить 944 сторінки. Він охоплював гасла на літери «Прил–С». Ключовими концептуальними матеріалами тому стали «Продовольчий податок», «Промисловий переворот», «Просвіта», «Професійні спілки в Україні», «Революції», «Реформація», «Річ Посполита», «Середні віки». Цікаво подана інформація про особистості, зокрема про Л. Ревуцького, Т. Прокоповича, І. Світличного, П. Скоропадського тощо.

Десятий, завершальний, том ЕІУ побачив світ у 2013 році. Він складається з 1109 статей, 890 ілюстрацій та 88 карт (разом – 784 сторінок). В останній том енциклопедії увійшли матеріали на літери «Т–Я». Особливу цікавість і інформативність містять наступні статті даного тому: «Угорщина», «Цигани в Україні», «Ягелони», «Язичництво», «Хвильовий Микола», «Хвойка Вікентій» тощо [11].

За час роботи над «Енциклопедією історії України» відбулися певні зміни у авторському та редакторському колективі. Так, зі складу Редакційної колегії через відхід у Вічність вибули такі визначні вчені як Я. Ісаєвич, П. Тронько, Ю. Левенець. Натомість до складу редколегії увійшли Г. В. Боряк (котрий став одним з заступників Головного редактора), О. П. Толочко, О. А. Удод. Не дожили до виходу всіх томів ЕІУ і багато авторів, які писали до енциклопедії статті, зокрема М. А. Богайчук, Ю. З. Данилюк, Я. І. Дзиря, В. М. Зубар, В. М. Волковинський, І. М. Кулинич, І. Т. Лісевич, І. М. Мельникова, В. І. Прилуцький, Л. Є. Скиба, О. М. Онищенко, В. М. Трегубчук, О. В. Сухобоков, О. Й. Щусь, М. В. Коваль, О. М. Апанович, О. Г. Шапошнікова, П. В. Голобуцький та інші українські вчені та науковці. Водночас в останніх томах серії на повний голос заявили про себе молоді, талановиті автори, з якими, безперечно, – майбутнє вітчизняної історичної науки.

Висновки. Багатотомне видання «Енциклопедія історії України» без сумніву є видатним досягненням української історіографії, яка змогла довести, що вона не втратила свій потенціал і спроможна готувати та продукувати масштабні узагальнюючі полотна, що відображають не лише сучасний стан науки, а й дають змогу широкому загалу ознайомитися з результатами останніх досліджень, методиками та поглядами історичні події. Успішна реалізація цього проекту засвідчила самодостатність фундаментальних наукових досліджень в Україні і ще раз підтвердила необхідність державної підтримки цієї сфери наукового пізнання.

Список використаних джерел

1. Від редакційної колегії ЕІУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?encyclorp>
2. Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Т.1: А–В. – К.: Наук. думка, 2003. – 688 с.
3. Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Т.2: Г–Д. – К.: Наук. думка, 2004. – 518 с.
4. Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Т.3: Е–Й. – К.: Наук. думка, 2005. – 672 с.

5. Енциклопедія історії України: У 8 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Т.4: Ка–Ком. – К.: Наук. думка, 2007. – 528 с.
6. Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Т.5: Кон–Кю. – К.: Наук. думка, 2008. – 568 с.
7. Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Т.6: Ла–Мі. – К.: Наук. думка, 2009. – 784 с.
8. Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Т.7: Мл–О. – К.: Наук. думка, 2010. – 728 с.
9. Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Т.8: Па–Прик. – К.: Наук. думка, 2011. – 520 с.
10. Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Т.9: Прил–С. – К.: Наук. думка, 2012. – 944 с.
11. Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Т.10: Т–Я. – К.: Наук. думка, 2013. – 784 с.

References

1. Vid redakcijnoi' kolegii' EIU [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.history.org.ua/?encyclp>
2. Encyklopedija istorii' Ukraïny: V 5 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – T.1: A–V. – K.: Nauk. dumka, 2003. – 688 s.
3. Encyklopedija istorii' Ukraïny: V 5 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – T.2: G–D. – K.: Nauk. dumka, 2004. – 518 s.
4. Encyklopedija istorii' Ukraïny: V 5 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – T.3: E–J. – K.: Nauk. dumka, 2005. – 672 s.
5. Encyklopedija istorii' Ukraïny: U 8 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – T.4: Ka–Kom. – K.: Nauk. dumka, 2007. – 528 s.
6. Encyklopedija istorii' Ukraïny: U 10 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – T.5: Kon–Kju. – K.: Nauk. dumka, 2008. – 568 s.
7. Encyklopedija istorii' Ukraïny: U 10 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – T.6: La–Mi. – K.: Nauk. dumka, 2009. – 784 s.
8. Encyklopedija istorii' Ukraïny: U 10 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – T.7: Ml–O. – K.: Nauk. dumka, 2010. – 728 s.
9. Encyklopedija istorii' Ukraïny: U 10 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – T.8: Pa–Pryk. – K.: Nauk. dumka, 2011. – 520 s.
10. Encyklopedija istorii' Ukraïny: U 10 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – T.9: Pryl–S. – K.: Nauk. dumka, 2012. – 944 s.
11. Encyklopedija istorii' Ukraïny: U 10 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – T.10: T–Ja. – K.: Nauk. dumka, 2013. – 784 s.

Borchuk S. M., *doctor of historical sciences, professor of world history, V. Stefanyk National Precarpathian University (Ukraine, Ivano-Frankivsk), borja_ify@mail.ru*

10 volumes of the series «Encyclopedia of History of Ukraine» – a new achievement of national science

National Encyclopedia is an indicator of the consistency of academic science, the result in the operating time of the material at a certain stage of its development. During the years of independence of Ukraine the scientific community of historians it was established and continues to improve multi-volume «Encyclopedia of History of Ukraine», which reflects the history of the Ukrainian people in all aspects: political, social, economic, cultural, religious. This is a fundamental issue requires an appropriate scientific understanding of its importance and role in the development of national historiography. In the article the work of the editorial board was shown, the stages of the work group «Encyclopedia of History of Ukraine» was described, substantive content of the individual volumes, author conceptual approaches to the treatment of controversial issues were traced, the overall impact of publication on the development of modern historical science was traced. The author stated that this project has shown the self-sufficiency of basic scientific research in Ukraine and reaffirmed the need for public support in this part of scientific knowledge.

Keywords: *encyclopedia, history of Ukraine, fundamental edition, conception, interpretation, personalities, illustration.*

* * *

УДК 82.09 (І. ЛУЦЕНКО)

Братусь І. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
образотворчого мистецтва, Інститут мистецтв
Київського університету ім. Бориса Грінченка
(Україна, Київ), kulturolog@gmail.com

ІСТОРИКО–КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСОРА ІВАНА ЛУЦЕНКА (ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО ЗАКІНЧЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ)

Проаналізовано основні аспекти життя та діяльності доктора філологічних наук, професора Івана Луценка. Досліджено культурологічний контекст доби, визначено основні фактори становлення особистості науковця.

Ключові слова: *література, літературознавство, війна, літературна критика, репресії.*

Колосальні зрушення в свідомості сучасних українців передбачають багатопланове переосмислення нашого історичного минулого. Цілі пласти історії вимагають нового прочитання, правильного структування фактажу та відповідних акцентів. Примітно, що неможливо по-новому здійснити аналіз минулого без пильної уваги до видатних особистостей. Саме знанні військові, політичні, релігійні та культурні діячі формували історію України, всім своїм життям відтворюючи всю складність колізій суперечливого ХХ століття. В цій короткій розвідці здійснюється спроба оглядово відтворити деякі сторінки життя професора Івана Антоновича Луценка – вірного сина України.

Народився Іван Антонович Луценко 17 травня 1915 року в селі Акмечетка. Батько – Антон Васильович Луценко (1888–1940), мати – Олена Демянівна Луценко (1891–1956). Антон Луценко був простим селянином, що народився в доволі відсталій країні Європи – Російській імперії. Не зважаючи на блиск царських шат і помпезність імператорських церемоній, загалом країна була дуже зубожіла – при населення трохи більше 100 000 000, з них 91 000 000 селян, 7000000 робітників, поміщиків і буржуазії – 1000000, солдат, жандармів тощо – 1500000 ... При цьому неграмотних було 7500000 (відомості за 1877 рік).

Життя селянина було складним, але попереду українців чекали ще більш відчайдушні випробування. Антон Луценко в деяких джерелах зазначається «бідняком» [4, с. 209], що більше відповідає стилістиці радянського ідеологічного переформування інформації минулого. Це значить, що якщо людина з селянської родини, то батьки були «бідняками» – в такому випадку не виникало питань щодо «соціального походження». Сьогодні молоді цього не зрозуміти, але в часи СРСР, особливо до Другої світової війни, соціальний статус батьків часто відіграв вирішальну роль в можливості отримати вищу освіти і зробити кар'єру. При цьому діяла закономірність – чим нижчий статус, тим більше шансів.

І. Луценко та його родичі часто згадували, що господарство в них було більш ніж багате, трудящі селяни на родючій землі мали чималий зиск. Але значно Антона Луценка підкосила Перша світова війна – з неї він повернувся калікою. Весь побитий, з зламаними кістками, контужений – але живий, що на ті часи вважалося неабиякою вдачею. Тому основний тягар господарства ліг на Олену Луценку, що була роботящою